

Az, hogy én számi népmeséket fordítottam e kötetbe, nem mondható a véletlen művének. Már finnugor szakos tanulmányaim elején is a számik nyelve(i), kultúrája, történelme és irodalma izgatott leginkább. Szakdolgozatom is a számik nyelvével foglalkozott, s a készülő doktori disszertációm szintén a számikhoz kötődik. Az itt szereplő két mesét Just Knud Qvigstad hatalmas, négykötetes, 675 mesét tartalmazó gyűjteményéből vettem.

Az általam választott két mese egy európai vándormotívum két variációja eltérő számi területekről. Az első a norvégiai Tysfjord vidékén (Lyn-gen) gyűjtetett 1885-ben, míg a második a szintén norvégiai Mandalenben (Nordland) 1923-ban. Jól megfigyelhető bennük a motívum „elszámiasítása”, illetve igencsak érdekes a két variánsban egymással szemben mutatkozó eltérések összevetése.

A mesék középpontjában a táplálék áll. Akik jól ismerik Domokos Pétert, tudják, hogy mennyire fontos számára a gasztronómia. Mivel eme idegen szó a maga fennkölségével esetleg téves fényben tüntetheti fel Domokos Péter kifinomult, mesteri, de ugyanakkor minden elitizmust mellőző konyhaművészetét, így pontosítanék: Domokos Péter számára fontosak a „jó étkek”. Ezért is döntöttem az itt közölt mesék mellett.

Tillinger Gábor

Forrás *A vajashordó*: Qvigstad, Just Knud: *Lappiske eventyr og sagn* IV. Oslo, 1929. 470–474.; ill. *A róka, a medve és a vajasbödön*: Qvigstad, Just Knud: *Lappiske eventyr og sagn* III. Oslo, 1929. 18–20.

A vajashordó

Egyszer régen együtt mendegélt a medve a rókával, mikor is találtak egy hordó vajat. Egy szigetre eveztek vele, nehogy egyikük is hozzányúlhasson, amíg megint együtt nem lesznek. Azután építkezni kezdtek a szárazföldön. A medve volt az ács, a róka pedig fát hordott az építkezéshez. A róka nagy sebbel-lobbal hordta a fát. Azt mondja a medve: „Ne dolgozz ilyen gyorsan! Elfogy minden erőd.” Erre így szólt a róka: „Most szépen lassan, komótosan megyek a fáért, felfelé az úton majd lassan húzom, de akkor nem térek vissza egyhamar.” Azzal elment a róka, átment a szigetre és nekilátott a hordó vajnak. Miután evett, visszament a szárazföldre. Odamegy a medvéhez és azt mondja neki: „Ugye nem voltál a szigeten, míg nem voltam veled?” Azt mondja a medve: „Nem, nem voltam”, majd azt mondja a rókának: „Talán te magad voltál ott?” Azt mondja a róka: „Nem, nem voltam.” Akkor azt kérdi a medve: „Merre jártál, míg távol voltál?” Azt mondja a róka: „Egy asszonynak gyermeke született, és nekem kellett megkeresztelni.” A medve azt kérdi: „Mi lett a neve?” „Megkezdett.”

A róka aztán ismét nagy iramban kezdte hordani a fát az építkezéshez, majd megint elment, s elég sokáig távol maradt. A medve csak várta, várta őt. Egyszer csak jön, s azt mondja neki a medve: „Talán a szigeten voltál és vajat ettél?” A róka így szól: „Nem voltam ott, hacsak te magad nem voltál ott.” Azt mondja a medve: „Ahogy te nem voltál ott, én sem voltam ott. A vajashordó érintetlen.” A medve azt kérdi a rókától: „Merre jártál, mikor távol voltál?” Azt mondja a róka: „Egy asszonynak gyermeke született, és nekem kellett megkeresztelnem.” Azt kérdi a medve: „Hogy hívják a gyereket?” „Fele.”

Akkor a róka megint elkezdett fát hordani. Azt mondja a medve: „Ne dolgozz ilyen gyorsan!” Azt mondja a róka: „Nem, lassan fogok dolgozni.” Elment, és egész sokáig odavolt. Ismét átment a szigetre, és evett a vajból. Csak egy keveset hagyott, s az üres vajashordót a tóba dobta, majd ment a medvéhez. Azt mondja a medve: „Talán a szigeten voltál és vajat csentél?” Azt mondja a róka: „Ahogy te nem voltál ott, én sem voltam ott.” Azt kérdi a

medve: „Hol voltál ilyen sokáig?” Azt mondja a róka: „Egy asszonynak gyermeke született, és nekem kellett megkeresztelnem.” „Hogy hívják a gyereket?” „Elfogyott.”

Akkor aztán mennének lefeküdni, hogy vacsoráig pihenjenek, de a medve így szól a rókához: „Biztosan megetted a vajat.” Azt mondja a róka: „Nem, nem ettem meg.” Azt mondja a medve: „Na majd meglátjuk, hogy kinek a hátsója lesz zsírosabb, mire felébredünk.” Azt mondja a róka: Legyen így! Legyenek igazak szavaid!” A medve nyugodt volt, mivel ő nem evett a vajból. Akkor aztán mindketten lefeküdtek aludni. A róka csak szendergett. Mikor látta, hogy a medve nyugodtan alszik, elment azért a vajdarabért, amit abból a vajashordóból tett félre, amelyből a vajat ő ette meg egyedül. Bekente a medve hátsóját kívülről a vajjal, majd lefeküdt aludni. A medve felébred, és nézi a róka hátsóját, hogy zsíros-e, de nem látott semmit. Akkor megnézi a medve a saját hátsóját, és hát vaj folyik rajta. Ekkor a medve visszafekszik. Amikor felébred a róka, és megnézi a medve hátsóját, látja, hogy vaj folyik rajta. Akkor aztán felkelti a medvét és így szól: „Te etted meg a vajat; most láthatod magad is, hogy te etted meg egyedül a vajat, míg én nem voltam veled.” Akkor a medve megharagudott a rókára, és agyon akarta csapni, de az csak kicsúszott a mancsából. A rókának menekülnie kellett. Így aztán elváltak egy időre, mindketten a saját útjukat járták.

A medve egy tanyáról lopott egy nagy, kövér disznót. Kimegy az erdőbe a disznóval, a róka meglátja, de nem tudja, hogyan ehetne a medvével együtt a disznóból. Akkor útnak indul, elkerülve a medve lakhelyét. Talál egy méhkest, amely olyan nagy, mint egy ember feje. Megragadja, s elindul arra, amerre szerinte a medve jár. Egyszer csak látja, hogy a medve átkel egy nagy mocsáron, ő is odamegy. A mocsár közepén volt egy nagy kő, és a róka felugrott a kőre. A medve szintén elmegy a kő mellett. A róka ráköszön a medvére: „Jó napot, Öregapó! Mit viszel?”, kérdi. Azt mondja a medve: „Hát, ez egy kismalac, amit egy tanyáról hoztam el.” Azt mondja a róka: „Hát, akkor van élelmed. Nekem is van egy kis finomságom.” Azt kérdi a medve: „Neked mi van?” Azt mondja a róka: „Egy mézesköcsögöm, ami olyan nagy, mint egy ember feje.” Azt mondja a medve: „Hadd kóstoljak bele

egyed!” Azt mondja a róka: „Addig nem adok neked a finomságomból, amíg először én nem haraphatok hármát a te disznódból.” Azt mondja a medve: „Vegyél csak belőle!” Azt gondolta: ha egyszer belenyalhat, kinyalja az egészet. De így szól a róka: „Addig nem nyalhatsz bele, amíg nem ettem a disznódból.” Azt mondja a medve: „Láss neki gyorsan!” A róka elkezd marcangolni a disznót a szegycsontja mentén. A medve csak nézi, és miután a róka evett, kéri a medvét: „Egyél te is az én finomságomból!” A medve letérdel, és a lábai közé veszi a méhkast. Belenyal. Akkor aztán kijött az összes méh a kasból és csipkedni kezdték a medvét a szemén, a fülén és az orrán. Attól a naptól fogva fél a medve, nehogy megcsípjék a méhek.

Dolin liga bier'na ja riebi aktan mannamen; de gaunaiga vuoddjadutnou ja de sutiga suollui, vai i goabbak oaččo val'dit dasta, oudqI go aktan læha. De alkiga doppen bigget. Bier'na li dimpar-olmqi, riebe gæsačeddjin čoskqit biggegi. Riebe gesi hahppilet ja ruvva. De jau'la bier'na: „Ale nu barka spai'da! gakka vuoi'ga famoit diuna iečastat.“ De jaulai riebi: „Suoi'ma dal mon asto bali vuolkan vieččačet čoskqit; men iv mon ruvva boade; vædja nale galkau mon suoi'ma gæsačet.“ De vulki riebi; de manai suollui ja alki borrqv vuoddjadutnou, ja go li borrqm, de manai gaddai, ja de boahta bierhna lusa, ja de jau'la riebi bier'nai: „Illa dauk don mannam suollun dan bottqon go mon iv lem du lunne?“ Jau'la bier'na: „Iv la,“ ja bier'na jau'la rehpehi: „Mar'je don læ ieča mannam?“ De jau'la riebi: „Iv la.“ De bier'na gačat: „Gonnq læ dodnq læhkam da bottqu, go leddje erin?“ De riebi jau'la: „Ahkač oaččo manau; de ver'dijeu monnq gastadet dau manau.“ De bier'na gahča: „Mi namma?“ „Alkač læ namma.“

De riebi vaste gæsačahčat čoskqit biggegi, ja de vuol'ga vaste ja de gadoi mæl'gatau eride. Bier'na juo vuor'degoadi. De boahta; de jau'la bier'na riehpehi: „Men suollun læ ma don mannam vuojuu borrqmen?“ De jau'la riebi: „Iv la mon mannam, jus eča illæ mannam.“ De jau'la bier'na: „Jus don illæ mannam, de iv la mon mannam. Vuoddja-dudno læ aimon.“ De gahča bier'na riehpehest: „Gonnq leddji, go gahtu?“ Riebi jaula: „Ahkač oaččo manau; de ver'dijeu mon dau gastadet.“ Bier'na gačat: „Mi mana namma?“ „Gaskač læ namma.“

De alki riebi vaste gæsačahčat čoskqit. De jau'la bier'na: „Ale nu spai'da barka!“ Jau'la riebi: „Iv, suoi'ma mon galkau bar'gat.“ De vulki ja gadoi mæl'gatau erit. De vuolki vati suollui ja borqi vuojuu ja binnačau val guodi ja balkisti dau guoros vuoddjadutnou nuorra, ja de boahta bierhna lusa. De jau'la bier'na: „Vuojuu læ ma don læhkam suollun suolademi?“ Jau'la riebi: „Jus don illa mannam, i læ son mannam danne.“ Bier'na gačat: „Gonnq gahtu nu mæl'gatau?“ Jau'la riebi: „Ahkač lei manau oažžum; de son ver'di dau gastadet.“ „Mi mana namma?“ bier'na gačai. „Loahpač læ mana namma.“

De gal'gaba dal oaddat gas'kabæi'vai, vai vuoinadallaba. Men bier'na jau'la riehpehi: „Don læ gal vuojau borrom.“ De jau'la riebe: „I læ son borrom.“ De jau'la bier'na: „Vuoinečen moai dal, goappa bahta buoitep šadda, go moai gohccojen oaddimes.“ De jau'la riebe: „Dipte nou! Du hoalla orrus sadnis!“ Bier'na li jas'ka, daina go ieča i læm borrom vuojas. De oaddaiga goappačaga. De riebe bære addjemen odi. De gæhčai riebe, go bier'na oaddai jas'ka; de vuolki vieččačet dau binna-vuojau, mait li vuor'gem dat vuoddja-dutnos, mait li borrom akto, ja vuotai bierhna badau olkolt, ja de oaddai. De bier'na čuožžel bajas oaddimes ja gæhčas riehpeha badau, lægo vuoddjan; ičči vuoini. De gæhčas iečas badau bier'na; de læ gob' domen bierhna bada nanna vuoddja, ja de vaste viellet. De gohcco riebe bajas ja gæhčas bierhna badau; de ai'ca bierhna badau gob' domen vuojas. De bokto riebe bierhnau bajas oaddimes, jau'la: „Don læ borrom vuojau; vuoina dal ieč, aht don læ borrom vuojau akto dalloj, go mon iv lim du lunne.“ De moaratuvai bier'na riehpehi ja galkai cab'mit; de valeti riehpehau bier'na. Riebe ver'di badan mannat. De siradiga radnastallames; de vuol'kiga goabbak gæinoska.

De li bier'na suoladam muhtim hæiman stuorra, buoites svineu. De vuol'ga mæhccai daina svinina, ja riebe dau vuoi'na, men i diede, gokto gal'ga radeu oažžot bierhna segin borrot dat svinis. De vuol'ga gæinos riebe bierhna baikis. De gau'na væpsa beseu, mi li nu stuorak go ulmuča oai'vi, ja de val'da dau, ja de vuol'ga dobbele, goggu dal ar'vit bier'na boahta. De ai'ca bierhnau vazzimen stuor jekkeu, ja de vuol'ga dohkku. De li jeg'ge-guou'dilen stuorra gallo, ja de guohca riebe dan gallo nala, ja bier'na ai boahta gallo-guorau vacce. De buorastahtta riebe bierhnau: „Bures, addja! mi læ dat duina?“ gačat riebe bierhnas. De bier'na jahtta: „Na, dat læ unna svini-čiukač, mait læu mon val'dam hæimas.“ De jau'la riebe: „Na, gallal duina dal biebmo. Læ suina ai binna njal'me-halmač.“ De gahčal bier'na: „Mi læ dat duina?“ De jau'la riebe: „Honuk-bessi, mi læ nu stuorak go ulmuča oai'vi.“ De jau'la bier'na: „Vatte munje dasta akti smahkkut!“ De jau'la riebe: „I son vatte oudola dunje iečam njal'me-halmis; men jus don vatta munje gol'mo njalme dieva gaskistet dat svinistat, de galka oažžot mu njal'me-halmis.“ De jau'la bier'na: „Valte bæra!“ Bier'na vuoini: „Jus oažžu akti njamistet,

de njamis diuna.“ Men riebe jau'la: „I val don oaččo oudq̄la njamistet oudq̄l go mon læm borrōm du svinis.“ De bier'na jau'la: „Alke dal borrōt ruvva!“ De riebe al'ga gai'got svineu mielka melta. De val'da cogeu ja borrō ja sis-buoitit ai svinis. Bier'na dal gəhčča, ja go li de borrōm, de gohčču bierhnau: „Njamis dal mu njal'mehalmis don ai!“ De bier'na viellet valači nala ja bieddja væpsa-beseu juolki gas'kai. De al'ga njammat. De væpsa olkus gaika diuna bese sista ja al'gen čuoggot bierhna čalmit, beljit ja njunjeu, ja dat beive rajes læ bier'na har'ge væpsais čuokkotallames.

(Tysfjord 1885.)